

ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับความเข้าใจของชาวพุทธ Faith in Buddhism and Buddhists' Understanding

บทคัดย่อ

บทความ เรื่อง ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับความเข้าใจของชาวพุทธในบทความนี้ผู้เขียนมีประเด็นที่ต้องการหาคำตอบ คือ 1. ความศรัทธานั้นหมายความว่าอย่างไร และประกอบด้วยอะไรบ้าง 2. พระพุทธศาสนาอธิบายคำว่าศรัทธาไว้อย่างไร 3. ชาวพุทธต้องมีหลักอะไรบ้างในการทำ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1. การเชื่อ การเลื่อมใสในทางธรรม คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วย เหตุด้วยผล เชื่อมั่นในคุณงามความดี ในความจริงมีจิตตั้งมั่นอยู่กับพระรัตนตรัย ประกอบด้วย สัทธาญาณสัมปยุตต์ ผู้ที่มีศรัทธาที่ได้รับการพัฒนาดีแล้ว ย่อมจะเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และเชื่ออย่างมีเหตุผล 2. พระพุทธศาสนาได้อธิบายความหมายไว้ ดังนี้ เชื่อ คือ เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ “ความเชื่อ” คือ ความเห็นตามด้วยความมั่นใจ ความไว้วางใจในบุคคลในสิ่งต่าง ๆ ในการกระทำ 3. หลักในการทำ ความเข้าใจ มี 2 ปัจจัย ปัจจัยภายนอกคือปรโตโฆสะหรือ กัลยาณมิตรปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่กระบวนการคิดอย่างรอบคอบ

ARTICLE INFO:

Author:

พระยอดคม ชัยนริตติชัย

Phrayordkom Chainirattisai

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

E-mail :phrayordkom.cha@student.mbu.ac.th

Tel:0984703283

Corresponding Author:

พระสุทธิสารเมธี ผศ.ดร.

Asst.Prof.Dr.PhraSuthisanmethee

อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

Email:chaiyan.sueb@mbu.ac.th

คำสำคัญ: ศรัทธา, พระพุทธศาสนา

Keywords: faith, Buddhism

Article history:

Received : 24/09/67

Revised : 05/11/67

Accepted : 11/11/67

Abstract

Article on Faith in Buddhism and Buddhists' Understanding In this article, the author has the following issues to answer: 1. What does faith mean and what does it consist of? 2. How does Buddhism explain the word faith? 3. What principles do Buddhists need to understand Buddhism? It can be summarized as follows: 1. Belief, faith in the Dhamma is believing in what should be believed, believing with reason, believing in goodness, in truth, having a mind firmly fixed on the Triple Gem, consisting of Saddha-*kāṇḍa*-pyutta. Those who have developed faith well will believe in what should be believed, and believe with reason. 2. The meaning is as follows: Believe means agree with, be confident, trust. “Belief” means an opinion followed by confidence, trust in a person, in things, in actions. 3. The main principles for understanding are 2 factors: External factors are Paratoghosa or Kalyanamitra. Internal factors are Yoniso Manasikara, which is the process of thinking carefully.

บทนำ

ความเชื่อหรือศรัทธาที่มนุษย์แต่ละคนแต่ละเชื้อชาติมีต่อโลก ต่อจักรวาล ต่อสังคม และ ต่อตนเอง นั้น ย่อมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้และความเชื่อที่แตกต่างกัน¹ พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่อธิบายปรากฏการณ์ในโลกตามหลักเหตุปัจจัย จึงมักถูกจัดอยู่ในฝ่ายศาสนาที่เน้นเรื่องปัญญา อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีแต่เรื่องที่ต้องใช้หลักเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว บางอย่างที่เกิดขึ้นจำกัดในการสืบสาวด้วยเหตุผลของมนุษย์ ก็ต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวตั้งต้นก่อนเช่นกัน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนกาลามสูตรเป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อให้ไม่เชื่ออะไรอย่างงมงาย ไม่สักแต่ว่าเชื่อตาม ๆ กันมา หรือเชื่อตามตำรา เชื่อข่าวลือ ไม่เชื่อถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นครูอาจารย์ก็ตามการจะเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น จำเป็นต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วจึงเชื่อแต่ในปัจจุบันเรานับถือศรัทธาพระพุทธศาสนากันโดยใช้การพิจารณากันดีแล้วหรือไม่และคนไทยได้แสดงออกอย่างไร มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างไร ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่แค่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีปัญญาประกอบด้วยการพัฒนาศรัทธาและปัญญาเป็นปัจจัยส่งเสริมซึ่งกันและกัน

ศรัทธาคือ ความเชื่อ ซึ่งความเชื่อหรือศรัทธาจะเป็นตัวนำทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ศรัทธาเป็นนามธรรมเป็นความคิดเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต ชีวิตจะดีหรือช่วยข่มขืนอยู่กับศรัทธาหรือความเชื่อของตนเองในบทความนี้ผู้เขียนมีประเด็นที่ต้องการหาคำตอบ คือ 1. ความศรัทธานั้นหมายความว่าอย่างไร และประกอบด้วยอะไรบ้าง 2. ในพระพุทธศาสนาอธิบาย คำว่าศรัทธาไว้อย่างไร 3. ชาวพุทธต้องมีหลักอะไรบ้างในการทำความเข้าใจ เพราะเนื่องจากความศรัทธาและความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ไม่เท่ากันทำอย่างไรจะมีเกณฑ์ที่สามารถวัด หรือนำไปปฏิบัติได้และทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นเกิดปัญญา

ความศรัทธา

คำว่าศรัทธา ตามหลักพระพุทธศาสนา มีความหมายแตกต่างจากศรัทธาที่ใช้กันโดยทั่วไป มีความหมายที่เฉพาะไม่ทั่วไปกับความหมายของศรัทธาที่ใช้กันดาษดื่นในสังคม ในบทนี้จึงได้นำเอา บริบทในด้านต่าง ๆ ของศรัทธามาศึกษา คือ ประเภท บ่อเกิด หน้าที่ และความสำคัญของศรัทธา เป็นบริบทที่จะแสดงให้เห็นความหมายของศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาได้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้นำ บริบทศรัทธาดังกล่าวมาขยายรายละเอียดตามลำดับเพื่อให้ทราบความหมายของศรัทธาที่ถูกต้อง ตามหลักพระพุทธศาสนาต่อไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2551) ท่านได้ให้ความหมายของคำว่าศรัทธาไว้ว่า ศรัทธาหมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อมั่นในสิ่งดีงาม ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในความจริง, ความดี, สิ่งดีงาม และในการทำดี ไม่หลงไหลไปกับอาการภายนอก ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา มีสี่อย่าง คือ 1. กัมมัสถา (เชื่อกรรม) 2. วิปากัสถา (เชื่อผลของกรรม) 3. กัมมัสสกาตาสถา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรม เป็นของ

¹ สุวัฒน์ จันทระจาง, ปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2540), หน้า 1

สัตว์, ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) 4. ตถาคตโพธิสัตถา (เชื่อปัญญาตรัสรู้ของ ตถาคต)”² “ความมกมาย คือ ความไม่รู้เท่า ความเชื่อศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาจึงเชื่อว่า ญาณสัมปยุตคือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาไม่มีศรัทธาเดียว ๆ โดด ๆ แต่มีปัญญามาประกอบการพิจารณาอยู่ด้วย ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาจึงเอื้อให้เกิดการพัฒนาปัญญาเพื่อไต่เต้าเข้าไปสู่ความรู้แจ้งทว่าในเบื้องต้นจะต้องมีศรัทธาเป็นแกนนำก่อน มาด้วยความสงสัย อาจจะกลับไปด้วยความฟุ้งซ่าน มาด้วยศรัทธาจะกลับไปด้วยปัญญา เพราะไม่มาเชื่ออย่างเดียว แต่มาประพุดติปฏิบัติด้วย

กัมมัสสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเป็นไป และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มีใช้ด้วยอ้อนวอนหรืออนาคอยโชค เป็นต้น

วิปากัสสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบ เสวยวิปาก เป็นไปตามกรรมของตน

ตถาคตโพธิสัตถา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา ความเชื่อที่ประกอบ ด้วยเหตุ และผล ซึ่งผ่านการกลั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สัทธานุญาณสัมปยุตต์” (ญาณ แปลว่า ความรู้ที่เกิดจากปัญญา, สัมปยุตต์ แปลว่า ประกอบด้วย) การถือเอาสิ่งที่ตนรู้ ตนเห็น โดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุ และผลเป็นความเชื่อ ที่ขาดปัญญา พิจารณาถึงเหตุผล ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “สัทธานุญาณวิปยุตต์”³ อนึ่ง ถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า “อหิมกษัศรัทธา”⁴ การ เชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดี เชื่อตามคนอื่นว่าก็ดี ไม่จัดเป็น ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด สอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่ พระองค์จะทรงสอนเรื่อง ของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน “ความเชื่อแบบมกมาย”

สรุปได้ว่า คำว่า ศรัทธา เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง การเชื่อ การเลื่อมใสในทางธรรม คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วย เหตุด้วยผล เชื่อมั่นในคุณงามความดี ในความจริงมีจิตตั้งมั่นอยู่กับพระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เพื่อที่จะไม่ให้บุคคลลุ่มหลงไปตามสิ่งที่ยั่ววน และสิ่งแวดล้อม ภายนอก การเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นสิ่งต้อง มีปัญญาเข้ามาเป็นเครื่องควบคุม ในฐานะ เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นด้วยเสมอ นอกจากนั้น ศรัทธายังหมายถึงโสภณเจตสิกธรรมคือสิ่งที่เกิดขึ้น พร้อมกับจิต ซึ่งเมื่อเกิดขึ้น

² พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 656.

³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 615.

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, 2553), หน้า 429.

แล้วก็จะชัก นำให้จิตมีการเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อเป็นลักษณะ ศรัทธาทิ้งในทาง ธรรมและเจตสิกธรรมมีความหมายเหมือนกันคือการเชื่อที่มีปัญญากำกับหมายถึงต้องอยู่ในขอบเขต

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทสร้างขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการคือ 1. ปัจจัยภายนอกคือ ปรโตโฆสะหรือกล่าวนิมิตร์ ได้แก่การแนะนำ ชักจูงให้ได้เห็น ได้ฟัง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวแล้วเก็บเอาสิ่งนั้นมาสังเคราะห์ แยกแยะส่วนไม่ติดออกจากกัน 2. ปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่กระบวนการคิดอย่างรอบคอบแยกแยะจุดดีจุด ด้อย คุณและโทษ เป็นต้น

ความเข้าใจของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธศาสนา

คำว่า ความรู้ และความเข้าใจ (knowledge and understanding) หมายความว่า การรับรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความจริง หรือหลักการจากการศึกษา และค้นคว้า แต่ในความหมายนี้ ความรู้ความเข้าใจ หมายถึงการรับรู้ในสิ่งที่ได้มาจากการศึกษาและสิ่งแวดล้อมในสังคม เมื่อมีแหล่งให้ความรู้ แหล่งข่าว การรับรู้และความเข้าใจมีทั้ง เหมือนกันและต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบุคคล และแหล่งความรู้ที่ได้รับมาชาวพุทธ คือ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา การที่จะเป็นชาวพุทธที่แท้จริงได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจพระธรรมได้ฟัง ได้ศึกษาพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ซึ่งเมื่อมีความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นไปตามลำดับก็จะเป็นเครื่องอุปการะเกื้อกูลให้ความดีประการต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเจริญยิ่งขึ้นด้วย กระทำในสิ่งที่ควรทำ และงดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น จะเห็นได้ว่า ความดีทุกอย่างทุกประการ เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ควรอบรมเจริญให้มีขึ้น ทั้งนั้นโดยไม่ได้มีการบังคับว่าให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ความดี เป็นความดี เป็นกุศลธรรม เป็นสิ่งที่ถูกต้อง พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เพื่อให้พุทธบริษัทได้เข้าใจตามความเป็นจริงได้เห็นถึงคุณของกุศลธรรมว่าเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง เป็นธรรมที่ให้ผลเป็นสุข ไม่นำมาซึ่งทุกข์โศกภัยใด ๆ ในทางตรงกันข้าม อกุศลธรรมทั้งหลายพระองค์ก็ทรงแสดงไว้อย่างมากมายเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่แต่ละคนก็มีมาก ๆ ด้วยกันทั้งนั้นเพื่อให้พุทธบริษัทได้เข้าใจตามความเป็นจริงได้เห็นโทษเห็นภัยของอกุศลโดยประการทั้งปวง แล้วถอยกลับจากอกุศล ขัดเกลียดด้วยกุศลธรรม ทั้งหมดนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงไปตามความเป็นจริง ขึ้นอยู่กับว่าจะเห็นคุณของกุศล และ เห็นโทษของอกุศล มากน้อยแค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับการสะสมมาของแต่ละบุคคลจริง ๆ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว หน้าที่ของชาวพุทธ คือ ฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม ให้เข้าใจ พร้อมทั้งน้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม เป็นคนดี ตนเองมีหน้าที่อะไรก็ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด มีชีวิตดำเนินไปตามปกติ ควบคู่ไปกับการอบรมเจริญปัญญา จากการฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม และเจริญกุศลประการต่าง ๆ เพื่อขัดเกลากิเลสของตนเองต่อไป

ก่อนอื่นชาวพุทธต้องทำความเข้าใจ พุทธศาสนา คือ คำสอนและหลักปฏิบัติให้เกิด "พุทธะ" ในจิตเป็นศาสนาแห่ง "สติ" ที่อยู่กับปัจจุบันตลอดเวลา ไม่หวนหาอดีต ไม่พะวงว่าพะวังกับอนาคต ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ทำประโยชน์ในปัจจุบันเป็นสำคัญ เป็นศาสนาแห่ง "ปัญญา" ที่รู้อะไรเป็นอะไรตามความเป็นจริง จนถึงที่สุด รู้ว่าสิ่งทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน และอบรมจิตไม่ให้ยึดถือ ไม่อยากเอา ไม่อยากเป็นอะไร เพื่อเข้าถึงซึ่งการดับทุกข์ เป็นศาสตร์แห่งโพธิปัญญาเป็นศาสตร์แห่ง "เหตุและผล" ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ถือความจริงความถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ทนสมัยตลอดเวลา ทนต่อการพิสูจน์ทุกเมื่อเป็นศาสนาแห่ง "ความสุข" (โลกุตตรสุข = สงบ - เย็น) โดยรู้ "ทุกข์" และ "การดับทุกข์" เป็นศาสนาแห่ง "ความถูกต้อง" (สัมมนา) ทั้งเรื่องของกาย และเรื่องของจิต ตามหลักพื้นฐานของธรรมชาติ เราสามารถศึกษาพระพุทธศาสนา และนำไปปฏิบัติ เพื่อเป็น "หลักดำเนินชีวิต" ให้ก้าวไปในทางที่ถูกต้อง และ "แก้ปัญหาวิต" "

ประเด็นความเข้าใจของชาวพุทธ

การที่จะทำให้ชาวพุทธเองเข้าใจในพระพุทธศาสนา ควรจะต้องเริ่มการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนคือ การทำ “หน้าที่” ของพุทธบริษัท เพราะความหมายหนึ่งของธรรมะนั้นก็คือการปฏิบัติตามหน้าที่ ทำให้ได้รับผลเป็นความสุขความเจริญและดำรงพระพุทธศาสนาอยู่ได้ หากพุทธบริษัทปฏิบัติหน้าที่ไม่ถูกไม่ควร ก็เป็นผลตรงกันข้ามฉะนั้น พุทธบริษัทต้องปฏิบัติ “หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี” ก็ควรจะต้องมีมาตรฐานการปฏิบัติ ข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้น จึงมีประเด็นที่ชาวพุทธจะต้องศึกษา ทั้งหมด 3 ข้อ ดังนี้

1. สัทธาญาณสัมปยุตต์

พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล ย่อมสอนให้พุทธศาสนิกชนมิให้เชื่ออะไรง่ายๆ และไม่ให้เชื่ออะไรอย่างมกมาย พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธรู้จักสร้างสรรค์และพัฒนาศรัทธาที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นในตนก่อน เพราะผู้ที่มีศรัทธาที่ได้รับการพัฒนาดีแล้ว ย่อมจะเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และเชื่ออย่างมีเหตุผล สามารถจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ในทุกๆ เรื่องโดยให้อิสรภาพและเสรีภาพในการตัดสินใจ คือ ให้ทุกคนพิจารณาด้วยปัญญาในสิ่งที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าให้ถี่เสียก่อน แล้วจึงค่อยตัดสินใจกระทำลงไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักของการพัฒนาศรัทธา คือ ความเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหลักของการพัฒนาศรัทธา คือ ความเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นจะต้องประกอบด้วยเหตุผลและมีสติปัญญาเข้าไปกำกับด้วย ในหลักของความเชื่อนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักไว้ในเกสปุตตสูตร ซึ่งบางที่เรียกว่ากาลามสูตร ตามชื่อหมู่บ้านของชาวกาลามชน นับว่าเป็นหลักความเชื่อที่ชาวพุทธทุกคนในยุคปัจจุบันนี้ควรให้ความสนใจศึกษาและนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อตัดสินใจปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อถือว่าผิดถูกอย่างไร

เมื่อสรุปความในพระพุทธโอวาทที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้แล้ว ผู้ศึกษาก็จะพบว่าพระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักเกณฑ์ตัดสินว่าสิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อไว้ 3 ประการ

1. ทรงให้พิจารณาด้วยสติปัญญาให้เห็นแจ้งประจักษ์ด้วยตนเองก่อน
2. ทรงให้อาศัยความเห็นของปราชญ์บัณฑิตเข้าประกอบด้วย
3. ทรงให้คำนึงถึงผลของการปฏิบัติว่าจะเกิดคุณหรือโทษ จะให้ความสุขหรือให้ความทุกข์ถ้าเกิดผลไม่ดีก็ควรละเสีย แต่ถ้าเกิดผลดีก็ควรปฏิบัติต่อไป

2. ปรัตโธสะหรือกัลยาณมิตร

เป็นวิถีทางเบื้องต้นแห่งปัญญาและสัมมาทิฐิ แต่ต้องมีโยนิโสมนสิการคอยกำกับ จึงจะสามารถรู้แยกแยะและคัดสรรเฉพาะปรัตโธสะฝ่ายดีได้ ปรัตโธสะที่ปราศจากโยนิโสมนสิการจะนำไปเกิดความมกมาย หูเบา เชื่อง่าย ไร้เหตุผลและมีจลาทิสได้ง่าย คือฟังเสียงจากกัลยาณมิตร การสั่งสอนแนะนำ การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะ ส่วนที่ดีงามถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งความ เป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ได้แก่ การเสวนา คบหา รักดี มีจิตผูกพันแนบไปหาบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ คือ เป็นพหูสูต มีจาคะและปัญญา เป็นต้น ปรัตโธสะ นี้เป็นปัจจัยภายนอกซึ่งปรัตโธสะ ที่ดีนั้นจะได้มาจากการ มีกัลยาณมิตร อันได้แก่ บุคคล และสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หากเป็นแหล่งข้อมูล ที่ดีจะสามารถเอื้อให้บุคคลและสังคมได้รับการพัฒนาได้⁵ก็เชื่อมั่นได้ว่าเขาจะมีชีวิตที่ดีงาม และกระบวนการการศึกษาจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เพราะปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนขยายของมรรค

⁵ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม.

หรือของไตรสิกขานั้นเอง ที่ยื่นออกมาเชื่อมต่อเพื่อรับหรือดึงคนเข้าสู่กระบวนการฝึกศึกษาพัฒนา โดยเป็นทั้งตัวชักนำเข้าสู่ไตรสิกขา และเป็นตัวเร่ง และคอยเสริมให้การฝึกศึกษาของไตรสิกขาเดินหน้าไปด้วยดี

3. โยนิโสมนสิการ

การทำในใจให้ละเอียดถี่ถ้วน กล่าวคือ การพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วน ทางพุทธศาสนาถือว่ามีความค่าเท่ากับความไม่ประมาทหรือ "อปปมาทะ" การเข้าถึงความจริงของพุทธธรรมแล้ว ยังอาศัย ปัจจัยภายใน คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเองอย่างถูกวิธี หรือการมีโยนิโสมนสิการ การใช้ความคิด ถูกวิธีคือการกระทำในใจโดยแยบคายมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สาเหตุเหตุจน ตลอดสาย แยกแยะวิเคราะห์หาคำด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สาเหตุเหตุจนตลอดสายแยกแยะออกวิเคราะห์หาคำด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย⁶

อภิปรายผล

บทความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับความเข้าใจของชาวพุทธ ยังมีมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 2 ท่าน ได้ให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์ ในแง่ของศรัทธา ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุ และผล ซึ่งผ่านการกลั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สัทธาญาณสัมปยุตต์” ถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า “อหิมกซ์ศรัทธา” การ เชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดี เชื่อตามคนอื่นว่าก็ดี ไม่จัดเป็น ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ ของคุณจิตศรีณย์พร ปัญจวัฒนคุณ นักวิชาการด้านพุทธปรัชญาศาสนา ให้ความเห็น ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับความเข้าใจของชาวพุทธ จะมองได้ 2 ประเด็น คือศรัทธาแท้ศรัทธาหรือความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับและต้องเป็นสัมมาทิฐิ ศรัทธาเทียมศรัทธาหรือความเชื่อที่ตนคิดว่าเป็นของพุทธศาสนา ด้วยการเชื่อตามสื่อ ตามอารมณ์ ตามสิ่งที่มากระทบ สิ่งที่ได้รับด้านอายตนะต่าง ๆ

คำว่า ศรัทธา เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง การเชื่อ การเลื่อมใสในทางธรรม คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุด้วยผล เชื่อมั่นในคุณงามความดี ในความจริงมีจิตตั้งมั่นอยู่กับพระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เพื่อที่จะไม่ให้บุคคลลุ่มหลงไปตามสิ่งที่ยั่ววน และสิ่งแวดล้อม ภายนอก การเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นสิ่งต้อง มีปัญญาเข้ามาเป็นเครื่องควบคุม สอดคล้องกับ บทสัมภาษณ์ของพระมหาจักรพล อาจารย์สุโก ให้ความเห็นว่ามีติของศรัทธาในพระพุทธศาสนา กว้างถ้าจะขยายคำว่าพระพุทธศาสนา หมายถึงบุคคลสถานที่พิธีกรรมหรือแม้กระทั่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์คำสอนพระวินัยศีลข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหลายล้วนเป็นปัจจัยหลักในการส่งเสริมศรัทธาและทางตรงกันข้ามก็มาซึ่งความเลื่อมศรัทธาขึ้นอยู่กับมุมมอง และการได้รับการอบรมหรือภูมิหลังของผู้เชื่อว่าพุทธศาสนิกชนซึ่งมีที่มาแตกต่างกันในแต่ละประเทศภูมิภาคในประเด็นศรัทธาจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าจำเพาะแต่สิ่งใดสิ่งนั้นแต่เป็นเรื่องของจิตใจความเลื่อมใสความเข้าใจ และยังมีมิติของขนบธรรมเนียมประเพณีประเพณีปฏิบัติในภูมิภาคหรือประเทศนั้น ๆ

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยัตน์ ปยุตโต). (2551). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทย.

สรุป

ศรัทธาคือ ความเชื่อ ซึ่งความเชื่อหรือศรัทธาจะเป็นตัวนำทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ศรัทธาเป็นนามธรรมเป็นความคิดเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต ชีวิตจะดีหรือชั่วย่อมขึ้นอยู่กับศรัทธาหรือความเชื่อของตนเอง ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับความเข้าใจของชาวพุทธ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทสร้างขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการคือ 1. ปัจจัยภายนอกคือปรโตโมหะหรือกัลยาณมิตร ได้แก่การแนะนำ ชักจูงให้ได้เห็น ได้ฟัง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวแล้วเก็บเอาสิ่งนั้นมาสังเคราะห์ แยกแยะส่วนไม่ต้อออกจากกัน 2. ปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่กระบวนการคิดอย่างรอบคอบแยกแยะจุดดีจุดด้อย คุณและโทษ เป็นต้น ส่วนความเข้าใจ พุทธศาสนา คือ คำสอนและหลักปฏิบัติให้เกิด "พุทธะ" ในจิต เป็นศาสนาแห่ง "สติ" ที่อยู่กับปัจจุบันตลอดเวลา ไม่หวนหาอดีต ไม่พะว้าพะวังกับอนาคต ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ทำประโยชน์ในปัจจุบันเป็นสำคัญ เป็นศาสนาแห่ง "ปัญญา" ที่รู้อะไรเป็นอะไรตามความเป็นจริง จนถึงที่สุด รู้ว่าสิ่งทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน และอบรมจิตไม่ให้ยึดถือ ไม่อยากเอา ไม่อยากเป็นอะไร เพื่อเข้าถึงซึ่งการดับทุกข์ เป็นศาสตร์แห่งโพธิปัญญาเป็นศาสตร์แห่ง "เหตุและผล"

บรรณานุกรม

- สุวัฒน์ จันทระจำนง, ปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2540), หน้า 1
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 656.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 615.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 15,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, 2553), หน้า 429.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ ปยุตโต). (2551). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด.
กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม.